

Književnost.

Dr. A. Breznik: **Slovenska slovnica za srednje šole**. Celovec, 1916. Tiskala in založila Družba sv. Mohorja. Cena trdo vezani knjigi K 3-60.

Vedeli smo, da jo piše, težko smo čakali, da jo izda, in sedaj jo imamo. Po zunanje skoro kakor stara, častitljiva Janežičeva: ista velikost, skoro isto število strani, ista založba. Pa še več: tudi v notranjosti ista razdelitev v I. glasoslovje, II. oblikoslovje, III. besedotvorje (Breznik: Debloslovje) in IV. skladnjo; v obeh kot dodatek: O stihotvorstvu. (Janežičeva je imela tudi še starobulgarsko cirilico.) Kaj torej? Ali ni nobene posebne razlike? Poglejmo! Nekoliko je zasledimo že mehaničnim putem: Janežičeva (9. izdaja) ima glasoslovja 11 strani, Breznikova 53! Torej malone petkrat toliko. In ta del slovnice je — kakor znano — najtežji. Dalje! V III. delu zagledamo poleg znanih poglavij: izpeljava, sestava, besede tujega izvira v Breznikovi čisto nove nadpise: reduplikacija, pomenoslovje (semaziologija) in izvor jezika, str. 206—220 (najzanimivejši oddelek za vsakega prijatelja jezikoslovnih razprav, pa tudi za splošno izobrazbo!), o rabi jezika, o tropih in figurah, 220—226. Nekam začudeno pa listamo važni nauk o skladnji: Janežičeva jo obdeluje na 116 straneh, Breznikova pa — ali prav vidimo? — samo na 37. Ali je mogoče? Ali ni to nazadovanje?

Pa kaj bomo mehanično primerjali ter hodili kakor mačka okrog vrele kaše! Povejmo rajši kar naravnost: Breznikova slovnica se v svojem notranjem ustroju bistveno loči od Janežičeve, je čisto druga slovnica, zgrajena na čisto drugem načelu. Najvišje načelo ji je: živa govorica; iz tega načela izvira vse drugo. V živem govoru je pa treba besede prav naglašati, samoglasnike (in soglasnike) pravilno izrekati, pravo obliko besede rabiti ter jo — v zvezi z drugimi — na primerno mesto staviti. Vsega tega se otrok — v srečnih okoliščinah — igraje in nezavestno nauči; dobra slovnica pa nas uči, da zavestno prav govorimo (in pišemo). Če poslušamo mestno govorico, opazimo, kakó se gubi zmisel za pravi naglas; n. pr. v velelniku slišimo oblike: récte, néste; zamenjavata se potisnjeni in potegnjeni, n. pr. čuje se: deklíca je pála, mesto pála; glede oblik se čimdalje bolj širijo spake, kakor n. pr. s peresam, pr vojakah, dva okna itd. O,

slovnica je potrebna! Pa tudi nekaj koristi doseže, čegre v živo.

Duša Breznikove slovnice je nauk o naglasu v besedi in o naglasu v stavku; ta nauk preveva vso to veliko zgradbo. Krasen zgled vednostnega dela: iz enega načela izvajati vse. Le poglejmo! Janežičeva slovnica je imela za I. sklanjatev (debla na -a) en zgled: riba; Breznikova ima tri, (oziroma) štiri: lípa, góra, gubà (temà). Zaradi naglasa. Iz istega vzroka kaže Breznikova slovnica za II. sklanjatev (debla na -o) mesto Janežičevih dveh (travnik, konj) štiri vzorce: jèlen, kònj, stebèr, dùh; dalje pri sred. spolu mesto Jan. dveh (mesto, polje) zopet štiri: léto, ókno, dnò, mesò; pri ženskih i-deblih — v skladu z lat. slovnico je Brezniku to III. dekl. (ne, kakor Janežiču, IV.!) — m. Jan. dveh (nit, gos) tri: nit, kòst, mísel. In zopet vzporedno z latinsko slovnico (kakó zanimivo bo to za prvošolca!) ima B. tudi IV. sklanjatev: debla na -u (zgled: sin) in V. sklanjatev (debla na soglasnik, kjer srečamo isti zgled kot pri lat. 5. dekl. dan (dies). S temi mnogimi paradigmi se bo učencem zmisel za naglas takoj v prvih urah prve šole vzbudil in pojstril, kar bo zelo važno tudi za pouk v latinščini. Poglavje o sklanjatvah je res izredno duhovito in temeljito in zlasti učitelj, ki bo v I. učil slov. in lat., bo imel nad njim pravi užitek. — Iz onega vrhovnega načela pa izvira tudi še dalje obdelava pridevnika: dočim ima J. le en zgled — lep — za vse pridevnike, loči B. med nedoločno in določno obliko ter navaja za nedoločno kar tri zglede: mlád, stár, lahèk, za določno pa dva: mladí, stáři. Res je, qui bene distinguit, bene docet! — Pri poglavju o zaimkih bo Brezniku hvaležen zlasti učitelj latinščine za tisto odrešilno besedo v § 199., da se namreč po nepotrebnem ogiblremo oblike kateri v ozir. stavkih. Vem, da je tu precej nasprotnikov, toda nekda je naš jezik gotovo splošno rabil kateri, a, o; dokaz, ker se je ohranil do danes med ogrskimi Slovenci. (Pipenbacherjeva Lat. vadnica pozna samó: ki ga, ki mu, ki jo... kar dela prvošolcu-gimnazijcu nepotrebne težave.) — Glagol obdeluje B. samó na enem kraju, pri oblikoslovju (Jan. na dveh, v oblikoslovju in v skladnji), v 11 razdelkih, jedrnato, pregledno, kratko (40 strani, Janežič-Sket 70!). Drži se še stare razdelitve v 6 vrst.

(Ali je ne bi kazalo opustiti in uvesti kakšno drugo?) Vendar je tudi tukaj duša vsemu naglas. Dočim ima n. pr. Jan. e d i n i z g l e d : p l e t e m (za zobniški r.), jih vidimo pri B. kar troje: sêdem, gódem, plétem. In po pravici! Natančnost rodi vedno in povsod lepe sadove. Tako nam je tudi B. takorekoč odkril baš na podlagi naglasa zakon, narodni govorniki vseskozi znan, našim pisateljem pa malone neznan: da imajo za glagoli premikanja samo nedovršniki supin; torej n. pr. pojdi pít, toda: pojdi izpiti (§ 281.); seveda se te rabe rajši ogiblremo. — Tudi v III. delu (Debloslovje) je naglasu odmenjen važen odstavek, § 315.

Prav posebno pa smo veseli IV. dela: Skladnje. To je čisto samoraslo, izvorno delo. Saj smo že zgoraj omenili, da je več ko trikrat krajša od Janežičeve. Vidi se, da je imel pisatelj vedno pred očmi namen skladnje: učiti učenca, da v govoru in pisavi jasno, jedrnato in lepo izrazi svojo misel. Česa se mora torej učenec zavedati? Tega — uči B. —, da je vsak naš govor (ali govorni odstavek) — t. j. skupina več prostih ali zloženih stavkov, ki izražajo eno misel, — organizem, organska celota in tolikšne občutljivosti, da prvi stavek odločuje razvrstitev vseh naslednjih dotičnega (večjega) odstavka. Treba je torej vedeti stavčni naglas prvega stavka, ker se po njem ravnaajo vsi ostali stavčni naglasi. (Če prvi gumb napačno zapneš, so napačno zapeti vsi ostali. Isto velja tukaj.) Zdaj smo dobili trdno podlago za slov. stilistiko. To je sicer velika novost, a zgledi, katere pri tem B. navaja, trdno drže. — Takó torej je živa govorica, zlasti naglas, res vodilna misel cele knjige, nje prva in zadnja beseda; dijak ne bo iz knjige črpal le zakonov materinščine, ampak bo imel tudi sijajen zgleđ in vzor pred seboj, kakó se znanstveno dela: eno načelo, ena misel, a ta se mora dosledno, neizprosno, temeljito izčrpati do zadnje kaplje. Krasen zgleđ tudi za enako doslednost v življenju! V resnici, Breznikova Slovenska slovnica je — močna knjiga.

In ker je v celoti tako močna, naj bi ne bila nikjer slabotna, naj ne bi nikjer — omahovala. Pričakovali smo, da bo B., ki takó dobro pozna zakone našega jezika in njega razvoj, red napravil in kar zakon dal: piše se n. pr. prebivalec ali pa: prebivavec. Pa si ni upal, dati nam zakona, ampak rajši omahuje. (Str. 181. pa kar jasno kaže, koliko ljubša bi mu bila pisava: igravec, zaničevavec, vojskovavec.) To je slabost, to ne bi smelo biti. Saj nam, pišoči masi, je vseeno, pišemo li takó ali takó, samó ravnalo in navodilo naj nam dá slovnica, da bomo v pisavi složni in e d i n i ; mi, pišoča masa, ne vprašamo nič, kaj je po zgodovinskem razvoju jezika pravilno, kaj ne, mi hočemo samó vedeti, kakó naj zdaj pišemo, da bomo — še enkrat ponavljam — v pisavi složni in edini. — Živa govorica, smo rekli, je vodilno načelo od kraja do konca — izvzemši še en slučaj, kjer zopet — omahuje, to pot pa v pravorečju. »Prvotni zlogotvorni l (n. pr. vlk, dlğ, jablko) se nikjer na Slovenskem ne govori ko srednji l« (str. 30.), se ne govori in se ni nikdar govoril v nobenem narečju, torej ne na Kranjskem, ne na Vzhodnem Štajerskem, ne v Beli Krajini, ne na Koroškem, ne v Reziji, ne med ogrskimi Slovenci, ne na Krasu, nikjer in nikoli; in vendar B. dovoljuje, da se sme ta srednji l govoriti (volk, dolğ, jabolko, kakor n. pr. nemški Wolke, Dolch). Zakaj to dovoljuje? »Ker je prišlo poslednja leta semtertja v

navado« (str. 30.). Ja, kje pa? vprašamo. Mar v živi govorici naroda? Kajne, samo v šoli, in še tam bolj zaradi lažodnosti... G. doktor, ne dajajte lažodnosti potuhe, bodite svojemu velikemu načelu zvesti, bodite dosledni in — močni! Pišoči masi dajete velike pravice; ali ne gredo še večje govoreči? —

V podrobnostih nimam kaj očitati. V glasoslovju se mi zdita izraza potisnjeni in potegnjeni naglas srečna, ker sta v teh dveh besedah oba naglasa že izrečena. Če mislim na to, kakó bi se ta I. del (glasoslovje) v šoli poučeval, moram reči, da je izborno izdelan; učitelj bi začel pri vsakem glasu z zgodovinskimi podatki in z narečji, in zanimanje je vzbujeno. V tem oziru nudi B. — dasi ni hotel pisati zgodovinske slovnice — dovolj gradiva. Dobrodejen je v šolski knjigi tudi tisti paralelizem: n. pr. samoglasnika i in u sta obdelana popolnoma simetrično. Neko željo naj ob tem izrazim: pri glasoslovju bi nam avtor lahko razložil vsa težja slovenska krajevna imena, s katerimi se je ubijal rajni ravnatelj L. Pintar in lani v Dom in Svetu g. V. Steska i. dr. Nekaj takih razlag sicer ima, n. pr. str. 89. (Dobropolje, Dovje, Velésovo) ali Peca, str. 182 itd.; želeli bi jih pa v 2. izdaji še več. — Gledé akcenta: str. 70. bi v gen. pl. pričakovali stezâ, sestrá, osâ mesto stezâ, sestrá, osâ; str. 86. določna oblika adjektiva: za moje uho mora biti blâgi, blêdi, drâgi itd. mesto blâgi, blêdi, drâgi itd.; komp. akcent stârejši se mi ne zdi pravi. Pri ločilnih števnikih bi bilo po mojem mnenju bolje učiti: dvoje vrat, četvero vil, petero bukev mesto petere bukve, četvere vile. V § 215., 3., opredelba pristnih povratnikov ni prava, zakaj vsaj meni ni znan noben povratnik, ki bi imel dopolnilo v tožilniku. Ločitev nedovršnikov tudi še v c) ponavljalne (str. 116.) je nepotrebna in odveč. Pri nedoločniku, str. 119., naj bi se dovolilo rabiti tudi oblike brez končnega i (in brez apostrofa) — vsaj v poeziji. Na isti strani stavka: »V sedanjem živem jeziku se delajo ti deležniki na -eč...« ne razumem; kateri deležniki? »Naglas je pri umetnih tvorbah večinoma potvorjen« (ib.). Kakšen bi moral biti? Kje stati? Str. 123. piše B.: »se rabi le o d v e d e l...«, res je, da se po Notr. sliši samó: odvèl, prevèl. Ib. mesto pridem čitaj pridem. Na str. 124. našteva napake, ki so v dijaških nalogah res že kar udomačene (oskubil). K strani 149. naj pripomnim, da nemški Vorzukunft stoji tudi lahko sam záse, v glavnem stavku. Silno tuje se mi zdi str. 153.: »Hodi v jamo po žuželke, katere je ondod nahajati,« četudi je Levstikovo. Ali ni str. 174. »luna« izposojenka? Pripona -on, str. 175., je brez dvoma iz italijanščine sprejeta. Pri poglavju »Izpeljava slovenskih samostalnikov in pridevnikov« zopet z veseljem opazimo temeljito predelavo, obogateno z mnogimi važnimi obrazili, katerih Janežič-Sket nimata, n. pr. -b, -a, -o; -j, -ja, je; -v, -va, -vo; -n, -na, -no; -ra, -ra, -ro; -el, -la; -lo ima Janežič; -elj, -lja; -t, -ta, -to; -ot; -oda, -ada, -da. Tu lahko vidimo veliki napredek pri proučavanju našega jezika. (Pogrešam obrazilo -ad za ž. imena.) — Pri sestavi s predlogom iz bi se, menim, lahko ognili omahovanju, ako bi splošno pisali iz, torej: izdihniti, izdreti, izkusiti, izprehod... saj pri tem ne porabimo mnogo več niti časa niti — popirja. Pri predlogih u in v je bil naš pisatelj vse bolj energičen. — Najzanimivejši, to sem že omenil, so §§ 329.—344. tudi za tiste, ki so

slovnico že davno zamenjali z akti in koncepti. Ne strinjam pa se v vsem z g. pisateljem tam pri metonimiji, str. 225.: poješ mi pesem zeleno, pesem stoječih valov, p. srebrnih in zlatih valov..., tu vidim jaz metaforo, ne metonimije. — V Skladnji, v odstavku: »Delitev glavnih stavkov po vsebini« pogrešam pogojnih stavkov. — Dodatek o stihotvorstvu naj bi se v 2. izdaji primerno razširil.

Naj omenim tudi to veliko novost in spremembo, da je Janežič (Sket) zajemal slovniške zglede večinoma iz narodnega slovstva (pregovori, pesmi), dr. Breznik pa daje besedo našim umetnim pisateljem in pesnikom, zlasti srečujemo Levstika, Stritarja, Erjavca, Jurčiča, dr. Detelo, dr. Tavčarja, Fr. Levca, Iv. Cankarja, Fr. Finžgarja, Ks. Meška; S. Sardenka in O. Župančiča; dr. Bezjaka in P. Škrabca.

Sploh bo Breznikova slovnica v dušah in obzorju naše učeče se mladine povzročila velik prevrat. V čem? V tem-le:

1. se bo slovenski dijak začudil čudoviti doslednosti jezika, zlasti v naglasnih zakonih;

2. bo dobil jasen pojem, kakó so se oblike (in pravopis) razvijale in koliko je bilo truda, da smo dospeli do sedanje višine;

3. začela ga bo veseliti resna etimologija;

4. spoznal bo slovenska narečja in njih bistvene razlike;

5. dobil bo podlago za učenje drugih slovanskih jezikov, n. pr. pri zanimivem § 54. (predlog potegne naglas k sebi: v ūho, v ôči, na pômoč, prim. hrv. kôd kuće, č. ná horu itd.).

Naj bi se ta učna knjiga (izpopolnjena morda s posebnim pravopisom) le prav kmalu začela rabiti v naših srednjih šolah! G. pisatelju pa, ki je pokazal, da je odličen zakonovedec in zakonosledec (in le časih premalo odločen zakonodajec), smo za to trudapolno, silno delo od srca hvaležni.

J. Debevec.

Viktor Bežek: Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom. B. Občno vzgojeslovje. — Založba »Slovenske šolske matice«. V Ljubljani, 1914/16. 8°. 358+VI.

Viktor Bežek je zastavil svoje spretno pero, da nam spiše zbornik pedagoških učnih knjig. Prva je sedaj pred nami. Prvi del tega dela, ki je izšel leta 1913., obsega dušeslovni uvod v drugi del — v vzgojeslovje. »Občno vzgojeslovje« je pisatelj obdelal v štirih delih, ki jih predmet sam zahteva: 1. Občni vzgojeslovni pojmi, kjer obravnava vzgojo samo na sebi, načela prave vzgoje, vzgojna sredstva, vzgojne činitelje. 2. Domača vzgoja. Tu govori o skrbi za telesni razvoj dece, o vzgoji njenega spoznavanja in čuvstvovanja. Tu so nakratko omenjeni vsi činitelji domače vzgoje: zgled, ukazovanje, kaznovanje itd. Da je knjiga namenjena širšim ljudskim slojem, bi si želeli v tem delu več podrobnosti in poglobitve. Domača vzgoja je podlaga vsej poznejši vzgoji. Otrok prinese s šestim letom v šolo že stalna razpoloženja in nagnjenja, ki mu jih šola le malo ali nič ne upogne in okrne. Že v tretjem, četrtem letu se pojavi v otroku trmoglavost, upornost, samoljubje. A le malo jih je med starši, tudi med izobraženimi, ki bi imeli čas in voljo in zmožnost — vse troje je potrebno — za proučevanje duševnosti svojega otroka. Naši preprosti starši navadno nimajo niti pojma o pravi

vzgoji, o vplivu zgleда, o pravilnem ukazovanju, kaznovanju itd. Edino, kar se za ljudsko izobrazbo v tem oziru stori, je pouk mater, vpeljan po župnijah, tuintam je bilo — pred vojsko — morda tudi kako predavanje. In vendar je vprašanje o domači vzgoji socialno vprašanje per eminentiam. Zato med ljudstvo s poljudno-praktično pedagogiko, ki naj bi slovenske starše temeljito in umljivo poučila o njihovi najvažnejši nalogi in jih zlasti opozarjala na njihove tako usodne napake pri domači vzgoji! Pridružujem se želji, ki jo je zapisal dr. Simon Dolar v oceni Bežkove knjige (Ljubljanski Zvon, 1916, št. 7., str. 336.), naj bi g. Bežek kot priznan strokovnjak priredil domačo in skrbstveno vzgojo za Družbo sv. Mohorja. To bi bilo kulturno delo prve vrste. 3. V tretjem delu govori Bežek o šolski vzgoji, 4. pa obsega varstveno in skrbstveno vzgojo otrok, ki vsled svojih napak ali domačih razmer ne morejo prihajati v navadno ljudsko šolo.

Bežkovo vzgojeslovje je koncizno, a jedrnato pisano. Njegova živahna dikcija bralca prime; kar pisatelj trdi, o tem je prepričan, zato nam njegova izvajanja sežejo do srca. Tu ni nič suhoparnega teoretiziranja, njegovo utemeljevanje je jasno in razvidno. Marsikako pedagoško načelo je pojasnjeno tudi od zgodovinske strani. Kakor mora biti vzgoja načelna in dosledna, tako ima tudi Bežkovo vzgojeslovje načelno in jasno opredeljeno stališče vzgoje nasproti vsem kulturnim činiteljem našega časa. In to je glavna vrlina te knjige. Če naj vzgoja doseže svoj cilj — harmonsko enoto cele gojenčeve osebnosti — tedaj mora zavzeti stališče tudi napram veri in Cerkvi. Aut-aut. Če kje, je treba tu jasnosti. »Vzgoja bodi nravno-verska,« pravi naš ljudskošolski zakon in — Bežek. »Verska vzgoja je obenem nravna vzgoja, kajti krščanska vera je vseskoz nravna, in krščanska morala je istovetna z občno moralno; ni nobenega etskega ali moralnega načela, ki bi ne bilo obseženo v krščanskih zapovedih in prepovedih, in zopet ni nobenega krščanskega pravila, ki bi nasprotovalo svetni ali filozofski etiki ali moralni. Vrhutega je vera kristjanu ne samo stvar razuma in srca, nego je tudi stvar volje in dejanja, kajti vera brez dejanj je mrtva'. In zato poleg krščanskega nauka ni treba prav nič posebnega etskega poučevanja« (str. 248.). To Bežkovo načelo se dr. Simonu Dolarju ne zdi pravilno, češ, »dejanske razmere v inozemskih državah: na Francoskem, deloma na Angleškem, v Italiji in na Nemškem nas uče, da je možno nravno vzgajati nezavisno od verskega pouka; nravni pouk zase ni več utopija« (Ljubljanski Zvon, 1916, št. VII., str. 334.). Toda vzroki, iz katerih se je v omenjenih državah ločil nravni pouk od verskega, so pač vse drugačni nego pedagoški, in da je nravni pouk uspešnejši, če je ločen od verskega, bo težko dokazati. Kje naj nravni pouk dobi tisto sankcijo in obveznost, ki jo mora imeti življenjska norma? Vera kliče v svojo službo vse zmožnosti človeške duševnosti, ni samo stvar razuma in srca, ampak, kakor prav poudarja Bežek, tudi stvar volje in dejanja. A kje naj dobi vzgoja trdnih tal pri uravnavanju volje in dejanj, ako ji izpodmaknete versko vzgojo? More li dati etiskim načelom trdni pravec socialna odgovornost? Ali državna avtoriteta? Na Francoskem menda poučujejo namesto krščanske religije zgodovino verstev. Ali ni to tisti enostranski intelektualizem, ki ne pozna